

ՅԱԼԹԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Յայթա: Առողջարաններով, նավահանգիստով, տուրիզմի խոշոր կենտրոնով հայտնի ծովափնյա այս քաղաքը գտնվում է Ուկրաինական ՍՍՀ Ղրիմ թերակղզու հարավային ծովախորշերից մեկում: Եվ ահա հեռավոր այս անկյունում, որպես հայ հավատացյալ հոգու պայծառ վկայություն, անսասան և կանգուն է մնացել հայկական մի գեղեցկատես եկեղեցի:

Ծովային ճանապարհով Յայթա այցելողի համար անհնար է չնկատել հորիզոնին՝ երկրների ու ծովի կապույտի վրա վեր հառնած հայառձայն եկեղեցին իր երկնապաշտ գմբեթով: Բարձունքին բազմած այս եկեղեցին, թաղված մենության գրկում, որպես հավատքի և հույսի փարոս, իրեն է ձգում բազմաթիվ մարդկանց: Եկեղեցին իր արտաքին տեսքով շատ նման է Էջմիածնի Ս. Հռիփսիմե տաճարին: Այս նմանությունը պատահական չէ, քանի որ այն կրում է Ս. Հռիփսիմե կույսի անունը: Ո՛վ է այս եկեղեցու հիմնադիրը, ինչո՞ւ է այն նման Ս. Հռիփսիմե եկեղեցուն ու կոչվում նրա անունով, և ե՞րբ ու ինչո՞ւ է այստեղ կառուցվել:

Այս բոլորը կապված է մի տխուր պատմության հետ, որը պատահել է դարիս սկզբներին:

Բաքվի հայերից հայտնի արդյունաբերող Պ. Հ. Տեր-Ղուկասյանը (Ղուկասով) ուներ մի դուստր Հռիփսիմե անունով: Աղջիկը հիվանդանում է թոքերի բորբոքումով: Բժիշկների խորհրդով Տեր-Ղուկասյանն իր աղջկան բուժելու նպատակով տանում է Յայթա: Սակայն 1905 թ. դեռատի Հռիփսիմեն մահանում է՝ սգի մեջ թողնելով իր հորը: Վշտերի մեջ թաղված հայրը աղջկան թաղում է Յայթայի ամենաբարձր բլուրներից մեկի վրա:

Տարիներ շարունակ Յայթայում ապրող հայերը բազմաթիվ խնդրագրեր են ուղարկում

Էջմիածին՝ եկեղեցի ունենալու համար: Վերջապես 1904 թ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Տ. Մկրտիչ Ա Խրիմյանի (1892—1907 թթ.) օրոք, «Սինոդը լսեց Ներքին Գործոց նախարարի գրությունն, որով հայտնում էր Յայթա քաղաքի եկեղեցու շինության համար տրված բարձրագույն թույլտվությունը»¹:

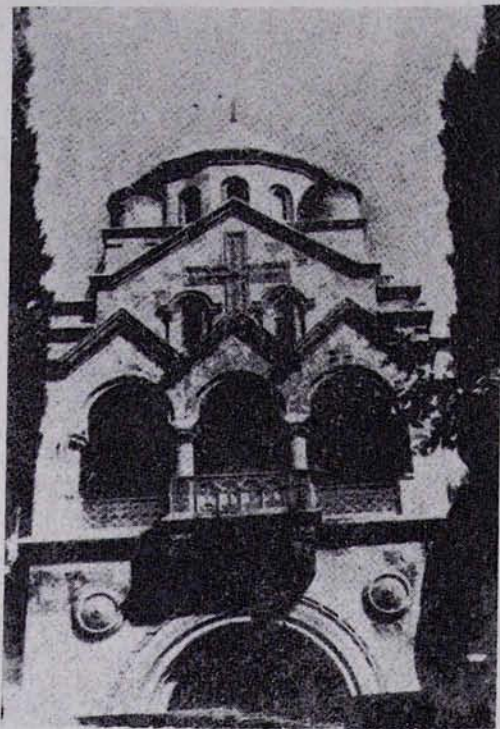
Տեր-Ղուկասյանը սիրելի աղջկա հիշատակը հավերժացնելու նպատակով օգտվում է այս հարմար առիթից և համաձայնության գալով նախաձեռնողների հետ՝ իր ծախսերով 1905—1909 թթ. կառուցել է տալիս Էջմիածնի Սուրբ Հռիփսիմե տաճարի նման մի երկհարկանի դամբարան-եկեղեցի և աղջկա անունով էլ կոչում Ս. Հռիփսիմե:

Եկեղեցու նախագիծը Տեր-Ղուկասյանի հանձնարարությամբ կատարել է հայ անվանի ճարտարապետ Գաբրիել Միքայելի Տեր-Միքայելյանը (1874—1949):

Վերելքը դեպի եկեղեցի սկսվում է բլրի ստորոտից քարե լայն աստիճաններով, որոնց սկզբին, աջ և ձախ կողմերում, կառուցված են երկու մատուռանման գեղեցիկ շինություններ: 128 աստիճաններն ավարտվում են եկեղեցու հարավային ճակատի առջև գտնվող հարթակով, որի ավարտը տանում է դեպի եկեղեցու առաջին հարկը՝ մի հանգրստարան, ուր և գտնվում է վաղամեռիկ Հռիփսիմեի գերեզմանը: Բուն եկեղեցին գրունդվում է երկրորդ հարկում: Հանգստարանի աջ և ձախ կողմերի լայն աստիճանները տանում են երկրորդ հարկ՝ եռակամար թաղածածկ սրահը, որը կցված է եկեղեցու հարավային ճակատին, ուր և գտնվում է գլխավոր մուտքը: Մյուս մուտքը արևմուտքից է: Ճարտարապետ Տեր-Միքայելյանը եկեղեցու կառույցի մեջ «հաշտեցրել է» հայկական-եկե-

¹ «Արարատ» ամսագիր, 1904 թ., էջ 392:

ղեցական շինարարության տարբեր ժամանակաշրջանների կառուցողական ավանդությունները: Այստեղ լայնորեն օգտագործվել են Հաղբառի (10-րդ դար) վարդաքանդակների գեղարվեստական հնարանքները, իսկ

Յալթայի Ս. Հռիփսիմե եկեղեցին

երկհարկ եկեղեցի-դամբարանի միտքը վերցված է Ամաղուի Նորավանք եկեղեցու շինությունից (13-րդ դար):

Յալթայի Ս. Հռիփսիմե եկեղեցու ներքին ձևավորման աշխատանքներին մասնակցել են ճանաչված նկարիչ Վարդգես Սուրենյանցը, քանդակագործներ Տարագրոսը (Տեր-Վարդանյան), Մերկուրովը: Եկեղեցու վարդաքանդակների ընտրությունը կատարել է Վ. Սուրենյանցը՝ ցուցաբերելով բացառիկ ճաշակ: Նա կատարել է նաև ներքին նկարազարդումները, որոնց ոճավորումը նույնպես փոխ է առնված հին հայկական վարդարվեստից (9—18-րդ դդ.): Գմբեթի որմնազարդերը իրենց բնույթով ու հորինվածքով հիշեցնում են Էջմիածնի Մայր տաճարի գմբեթի նկարազարդումները (18-րդ դ. 60-ական թթ.):

Եկեղեցու արտաքին տեսքը, դիրքը, ներքին ձևավորումը խաղաղությամբ են համակում այցելողի հոգին՝ նրան տրամադրելով խոկումի և ինքնամոլորման:

Գմբեթի վրա երևում է եկեղեցու միակ արձանագրությունը, որը մեր փրկիչ Հիսուս Բրիստոսի ավետարանական ճշմարտության և փրկարար լույսի պատգամն է. «Գնացե՛ք այսուհետև աշակերտեցե՛ք պամենայն հեթանոսս, մկրտեցե՛ք վնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Ուսուցե՛ք նոցա պահել պամենայն որ ինչ պատուիրեցի ձեզ. ահառասիկ ես ընդ ձեզ եմ պամենայն արուրս, մինչև ի կատարած աշխարհի» (Մատթ. ԻԸ 19—20):

Եկեղեցու բակում է գտնվում հայտնի նկարիչ Վարդգես Սուրենյանցի գերեզմանը (նա մահացել է 1921 թ. ապրիլի 6-ին):

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի...»:

ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

